

DR. EMEK ÜŞENMEZ'İN ESKİŞEHİR 2013 TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ FAALİYETLERİ KAPSAMINDA YAYINLANAN ESERLERİ ÜZERİNE

Nursat BİÇER*

Ø. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti:

Türk Dünyası Kültür Başkenti uygulaması 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 10. Zirve Toplantısında oy birliğiyle kabul edilmiştir. 2012 yılında Türk Dünyası Kültür Başkenti olan Astana'dan sonra 2013 yılında Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti uygulamasına ev sahipliği yapmıştır.

Türk dilini konuşan topluluklar ve ülkeler arasında dostane ilişkilerin kurularak ortak Türk kültürünü, dilini, tarihini, sanatını gelenek ve göreneklerini araştırıp ortaya çıkarmak ve bu unsurları gelecek nesillere aktarmak amacıyla kurulan Türk Dünyası Kültür Başkenti projesi kapsamında Eskişehir'de çeşitli kültürel faaliyetler yapılmıştır.

foto 1: Vefatının 100. Yıldönümünde Gaspıralı İsmail Bey Sempozyumundan bir görüntü

(<http://www.eskisehir2013.org.tr>)

Kültürel faaliyetlerle birlikte bilimsel konuların ele alındığı çeşitli toplantılar yapılmıştır. Bu etkinlikler içerisinde Gaspıralı İsmail Bey'in 100. yıldönümü anısına bir sempozyum düzenlenerek Gaspıralı İsmail Bey hakkında bilgi paylaşımı sağlanmıştır.

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi, KKEF, Türkçe Eğitimi Bölümü, nursatbicer@gmail.com.

foto 2: Türk Dünyası Kitap Şöleninden bir görüntü

(<http://www.eskisehir2013.org.tr>)

Yine yapılan etkinlikler arasında yer alan Türk Dünyası Kitap Şöleni de ziyaretçilerin Türk dünyasıyla ilgili kitapları temin edebilmeleri için olanak sağlamıştır. Kitap şöleniyle ziyaretçilerin Türk dünyasını tanımaları ve kültürel etkileşimi sağlamaları yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi Gönül Sultanları Buluşması da Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti kapsamında düzenlenen en ciddi etkinlikler arasında yer almıştır.

Eskişehir’de konser, şenlik, resim sergisi, yarışma, çalıştay, kurultay, tiyatro, fuar ve spor etkinliklerinin yanı sıra Türk dünyasının ortak eserleriyle ilgili de yayınlar yapılmıştır. Yapılan bu yayınlar içerisinde Türk dünyasının ortak eserlerinin başında gelen *Kutadgu Bilig* ve Kur’an tercümelemleri nüshalarının tıpkıbasımının yayımlanması önemli bir yer tutmaktadır. Kültür hayatımızın önemli ürünleri olan bu eserlerin Türk dünyasına ve bilim dünyasına kazandırılmasında Eskişehir Valisi ve Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yönetim Kurulu Başkanı Güngör Azim Tuna’nın önemli katkıları olmuştur.

2013 yılında Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti faaliyetlerine katkısı olanlardan biri de Dr. Emek Üşenmez’dir. Üşenmez, birçok bilimsel - kültürel etkinliğin ve yayın faaliyetin gerçekleştirilmesi için büyük gayret göstermiştir. Üşenmez, bu bağlamda *Kutadgu Bilig* ve bazı Kur’an tercümelemlerinin nüshalarının tıpkıbasımının yayımlanmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada Dr. Emek Üşenmez’in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilerek Kur’an Tercümelemleri ve *Kutadgu Bilig*’in Özbekistan (Nemangan / Fergana) Nüshası ve Herat (Viyana / Avusturya) Nüshası üzerine yaptığı yayınlar tanıtılacaktır.

1. Dr. Emek Üşenmez'in Hayatı ve Eserleri¹:

Emek Üşenmez, 26 Kasım 1981'de Taşpınar / Aksaray'da dünyaya gelir. İlk ve ortaöğrenimini Aksaray'da tamamlar. 2004 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden şeref derecesi ile mezun olur. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türk Dili Ana Bilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlar.

2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* adlı yüksek lisans tezi ile mezun olur. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlar. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Mustafa Özkan danışmanlığında hazırladığı *Eski Kur'an Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini)* başlıklı çalışmasıyla "Doktor (PhD)" unvanını alır.

foto 3: Dr. Emek Üşenmez

Emek Üşenmez, 2007 yılında Kırgızistan'da (Oş, Celalabad, Tokmok, Isık Köl), 2010 yılında ise Türkmenistan'da (Köhneürgenç / Daşoğuz, Aşgabat) saha ile ilgili inceleme ve araştırmalar yapar.

2008, 2009 ve 2011 yıllarında Özbekistan İlimler Akademisi, Ali Şir Nevaî Dil ve Edebiyat Enstitüsü Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümünde misafir öğretim elemanı olarak

¹ Dr. Emek Üşenmez'in öz geçmişi kendisinden alınarak bu yazıda kullanılmıştır.

inceleme ve araştırmalarda bulunur. Bu süre zarfında Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan el-Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü bünyesinde bulunan yazma eserler kütüphanesindeki Türkçe yazmalar üzerinde çalışır. Fergana, Harezm, Semerkant, Buhara, Ürgenç, Hive, Kokan (Hokand), Margilan, Andican, Nemengan, Taşkent, Surhanderya, Kaşkaderya, Karşı gibi yerlerde Özbek dili ve edebiyatı ile ilgili malzemeleri derler. 2010 yılında Türkmenistan İlimler Akademisi Millî Golyazmalar Enstitüsü ve Tarih Enstitüsü davetleri kapsamında çalışmalarda bulunur. Kırım Tavriya Millî Üniversitesinde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı çalışmalarına katılır.

Emek Üşenmez'in 2013-2014 yıllarında Avusturya Millî Kütüphanesindeki Türkçe yazma eserler üzerine başlattığı çalışma devam eder. Ayrıca Gaspıralı İsmail'in çıkarmış olduğu ve Emek Üşenmez'in de hazırlayanlar arasında olduğu Tercüman Gazetesi Taksim Atatürk Kitaplığı nüshasının ilk cildi yayımlar. Prof. Dr. Abdurrahman Güzel editörlüğündeki, Türkmen millî şairi Mahtumkulu Divanı (Türkiye Türkçesi) adlı çalışma da 2014 başlarında neşredilir.

“Türkçe İlk Kur'an Tercümelere” projesini bitirme aşamasına getiren Emek Üşenmez'in bazı makaleleri Özbekçe, Türkmençe, Uygurca, Çince, Rusça, İngilizce ve Farsçaya aktarılır.

Emek Üşenmez, “Türkçe İlk Kur'an tercümelere” projesi kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Harvard University Near Eastern Languages and Civilizations Faculty of Arts and Sciences Amerika Birleşik Devletleri, University of Michigan Department of Near Eastern Studies (Dr. Gottfried Hagen), Almanya Freie Universität Berlin Institut für Turkologie (Prof. Dr. Claus Schönig), Rusya Petersburg Saint-Petersburg State University Department of Turkic Philology of Oriental Faculty (Prof. Dr. Viktor Grigorievich Guzev) ve Macaristan Budapeşte Loránd Eötvös University, Institute of Oriental Studies, Department of Turkology (Prof. Dr. Géza Dávid) gibi yerlerden resmî davet mektubu alır.

Çok sayıda ulusal ve uluslararası makale, sempozyum bildirisi ve kitap tanıtımları bulunan Üşenmez'in yayımlanmış kitaplarından bazıları aşağıdadır:

- ÜŞENMEZ, E. (2010). *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- ÜŞENMEZ, E. (2012). *Modern Özbek Türkçesi, (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Öğeler*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *II. Dünya Savaşı Yılları Özbek Edebiyatının Ölmez Siması (Şair-Yazar-Akademisyen) Aybek/Oybek*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümesi, (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümesi, Tıpkıbasım*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İslami Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Nemangan/Fergana/Özbekistan Nüshası Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İslami Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Herat Avusturya-Viyana Nüshası Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Yeni Özbek Edebiyatı, (Giriş-Edebiyat Tarihi-Metinler-Metin Tahlilleri-Sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÜŞENMEZ, E. (2014). *Türk Şiirinde Çanakkale*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

2. *Kutadgu Bilig* Özbekistan (Nemangan / Fergana) Nüshası:

Emek Üşenmez, *Kutadgu Bilig*'in Özbekistan nüshası üzerine yaptığı araştırma sonucunda bu nüshanın tıpkıbasımını renkli olarak yayına hazırlamıştır. Bir süre Özbekistan'da görev yapan Üşenmez, Özbekistan (Taşkent) Ebu Reyhan el-Biruni adındaki Şarkşinaslık Enstitüsü yazma eserler kütüphanesinde muhafaza edilen *Kutadgu Bilig*'in bu nüshasını ilgililerin istifadesine sunmuştur.

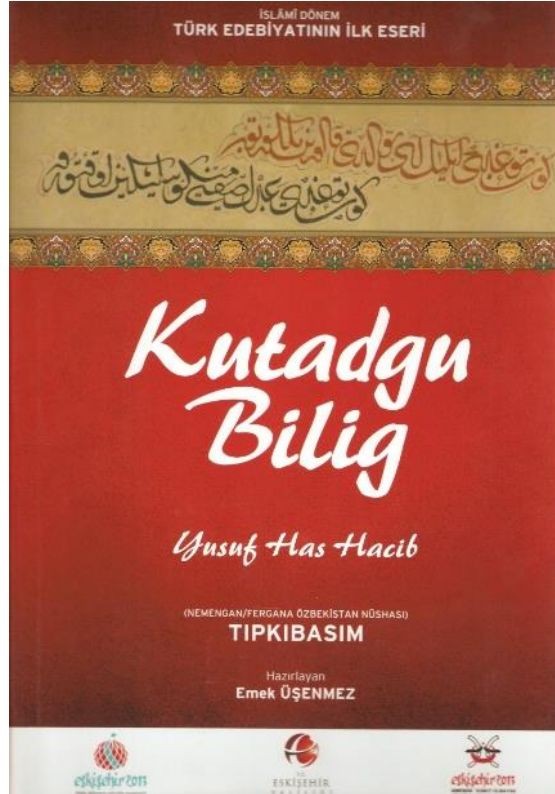

foto 4: *Kutadgu Bilig* Özbekistan (Nemangan / Fergana) Nüshasının Tıpkıbasımını içeren eserin ön kapağının görüntüsü

foto 5: Eserden bir görüntü

Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı *Kutadgu Bilig*'in Fergana nüshası Özbekistan'ın Fergana vilayetine bağlı Nemangan şehrinde bulunmuştur. Nüsha bir ara ortadan kaybolmuş ve daha sonra yeniden ortaya çıkarılmıştır. Eserin bir kopyası 1934 yılında Sovyet Bilimler Akademisi tarafından Türkiye'ye Türk Dil Kurumuna hediye edilmiştir. Türk Dil Kurumu 1943 yılında eserin tıpkıbasımını yapmıştır (s. 9).

“Nüshalar içerisinde en derli toplu olanı Özbekistan (Taşkent) nüshasıdır. *Kutadgu Bilig* nüshalarının en dirayetlisi Özbekistan (Taşkent) nüshası olmasına rağmen bugüne kadar hakkında en az bilgi ve tavsif verilen nüsha da ne yazık ki Özbekistan (Taşkent) nüshasıdır” (s. 9). Üşenmez, yaptığı çalışmayla ihmal edilen bu nüshanın renkli tıpkıbasımını hazırlayarak bu nüsha üzerinde çalışan araştırmacılara büyük kolaylık sağlamıştır.

3. *Kutadgu Bilig Herat (Viyana / Avusturya) Nüshası:*

Üşenmez, *Kutadgu Bilig*'in Özbekistan nüshasında yaptığı çalışma gibi Herat (Viyana) nüshasının da renkli bir tıpkıbasımını yayına hazırlamıştır. Üşenmez, Avusturya Millî Kütüphanesi Arapça yazmalar bölümünde saklanan bu nüshayı araştırmacıların istifadesine sunmuştur.

Üşenmez, bu nüshanın diğer nüshalardan farkını şu sözlerle ifade etmektedir:

“*Kutadgu Bilig*'in bulunan ve bilim dünyasına tanıtılan ilk nüshasıdır. Uygur harfleriyle kaleme alındığı için Arap harfleri ile yazılmış olan diğer iki *Kutadgu Bilig* (Mısır, Özbekistan) nüshalarından farklı bir değer ve önem taşır” (s. 10).

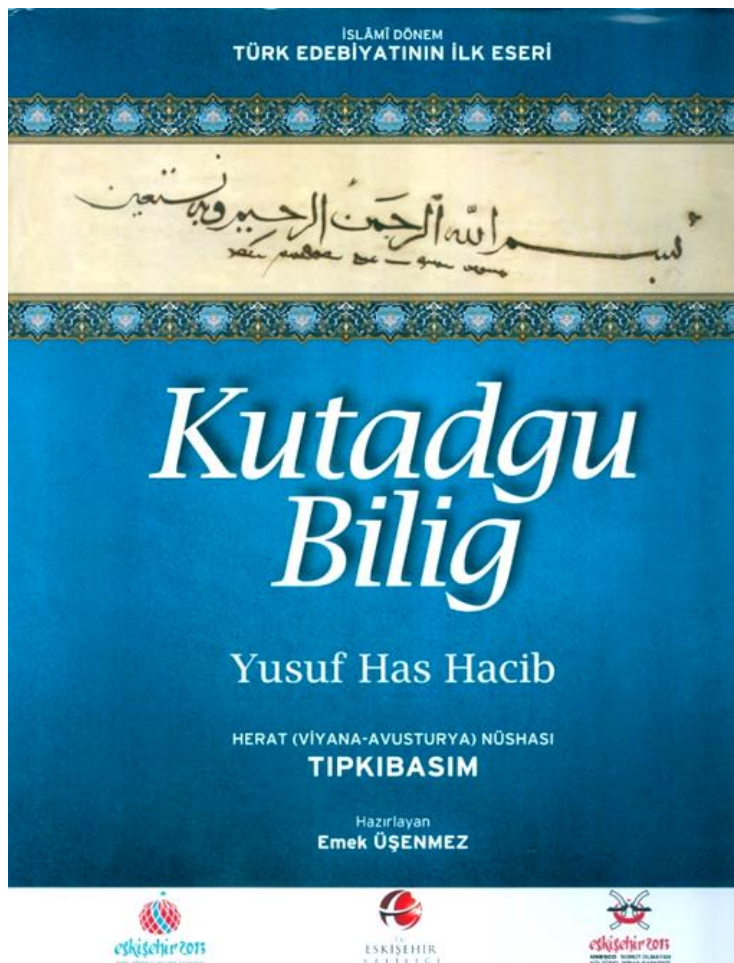

foto 6: *Kutadgu Bilig Herat (Viyana / Avusturya) Nüshasının Tıpkıbasımı ile ilgili eserin ön kapağının görüntüsü*

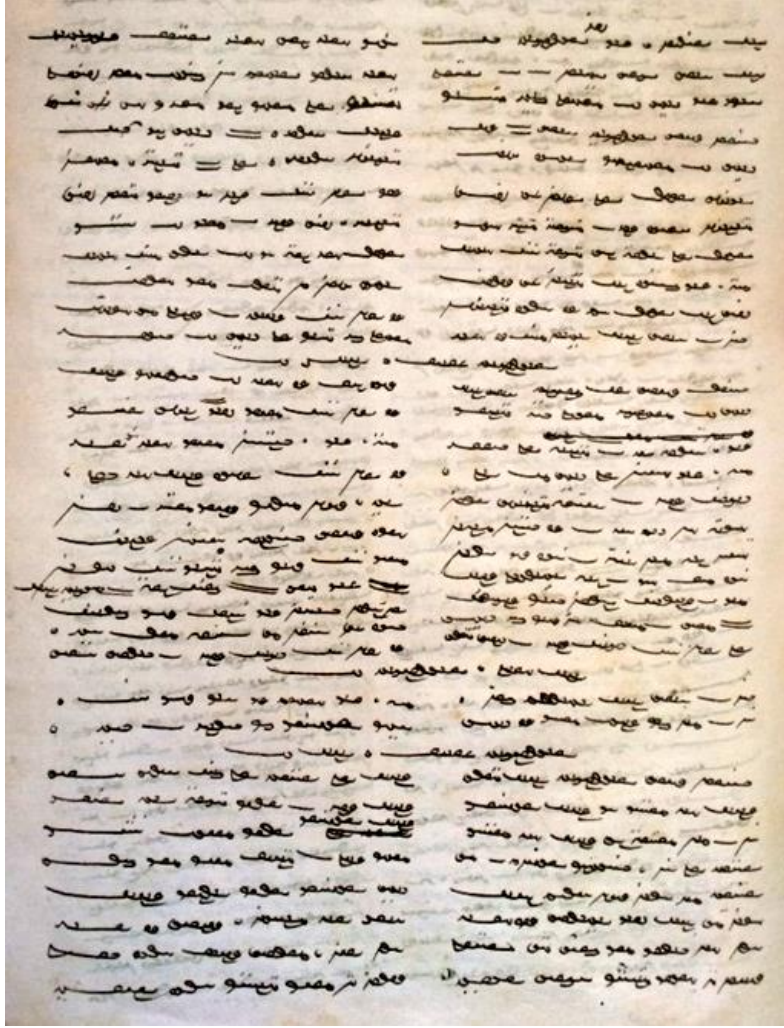

foto 7: Eserden bir görüntü

Hazırlanan bu çalışmanın daha önce yapılanlardan farklı yönünü araştırmacı şöyle özetlemektedir:

Yaklaşık 80 yıl önce Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Kutadgu Bilig* Herat (Viyan) nüshasının tıpkıbasımı, Herat (Viyan) nüshasının kütüphanedeki orijinal hâli esas alınarak yapılmamıştır. Türk Dil Kurumu, 1942 yılında yayımladığı bu tıpkıbasımda Radloff tarafından pek çok eklem ve düzenleme yapılarak 1890'da yapılan tıpkıbasımı esas alınmıştır. Fakat bizim yaptığımız çalışmada doğrudan Herat (Viyan) nüshasının kütüphanedeki özel çekim fotoğraflarına yani eserin orijinal şekline dayanmaktadır. Bu bakımdan çalışmamız, Radloff ve Türk Dil Kurumunun yaptığı tıpkıbasımlardan farklı ve özgün nitelik taşıması bakımından sahasında ilktir (s. 10).

Üşenmez'in bu çalışması orijinal tıpkıbasım olması yönüyle daha önce yapılanlara göre özgün bir nitelik taşımaktadır.

4. Türkçe İlk Kuran Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli (Tıpkıbasım):

Emek Üşenmez, *Türkçe İlk Kuran Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli, Tıpkıbasım* adlı eserinde Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan el-Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü bünyesinde muhafaza edilen satır altı Türkçe-Farsça tercümeli Kur'an tercümesinin tıpkıbasımını orijinal fotoğraflarına dayanarak renkli olarak yayımlamıştır.

Üşenmez, hazırlanan bu eserin içeriğine ilişkin şu bilgileri vermektedir:

“Bu çalışma söz konusu Kur'an tercümesinin tıpkıbasımını ihtiva eder. Çalışmamızda tıpkıbasıma ek olarak Türklerin İslam dinine dahil olması ve erken devir Türkçe Kur'an tercümelelerinin tarihî seyri hakkında bilgiler verilerek Özbekistan nüshasının tavsifi, sahası, dil ve imla özellikleri ortaya konulmuştur” (s. 7).

foto 8: Türkçe İlk Kuran Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli (Tıpkıbasım) adlı eserin ön kapağı

foto 9: Türkçe İlk Kuran Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümelî (Tıpkıbasım) adlı eserin iç sayfalarından bir görüntü

“Eksik olan bu nüsha, toplam 273 varaktır. Çalışmamız sırasında varakların yerinde bir değiştirme yapmadık. Orijinal şekli ile varak numaralandırması yaptık. Nüshanın cildi defalarca tamir görmüştür. Bu varakların kâğıt cinsi ve renginden rahatlıkla anlaşılmaktadır” (s. 18). Araştırmacı nüshanın orijinal şekline bağlı kalarak nüshayı olduğu gibi yansıtmıştır.

5. Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini-Tıpkıbasım):

Bu eserde Türkçe ilk Kur'an tercümelerinden Özbekistan nüshasının tıpkıbasımına ek olarak dil bilgisi incelemesi, çeviri yazılı metin ve sözlük gibi bölümler de eklenerek nüshanın her yönüyle incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde (s. 15-62) Türklerin İslam dinine dahil olması ve erken dönem Türkçe Kur'an tercümelerinin tarihî seyri hakkında bilgiler verilerek Kur'an tercümelerinin ortaya çıkışını sağlayan sosyokültürel ortam ve diğer Kur'an tercümesi nüshaları anlatılmıştır.

İkinci bölümde (s. 63-200) fonetik ve morfolojik incelemeler yapılmıştır.

foto 10: Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini-Tıpkıbasım) adlı eserin ön kapağı

Üçüncü bölümde (s. 201-278) Özbekistan nüshasının çeviri yazılı metni verilmiştir. Bu kısımda silinmiş ve okunamayan kısımlar özel işaretlerle belirtilerek metin içerisinde gerekli görülen yerlerde dipnotlarla izah edilmiştir.

Dördüncü bölümde (s. 279-776) tanıklı sözlük ve ekler dizini oluşturulmuştur. Türkçe tercümede yer alan her bir kelimenin anlamı geçtiği cümleyle birlikte gösterilmiştir. Buna ek olarak tercümede geçen özel adlar için bir dizin oluşturulmuştur.

Beşinci bölümde (s. 777-1048) ise nüshanın tıpkıbasımına yer verilmiştir. Varak numaralarında tıpkıbasımın üzerindeki sayılar kullanılmıştır.

Kaynaklar

- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümesi, (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Satır Arası Türkçe Farsça Tercümesi, Tıpkıbasım*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İslami Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Nemengan/Fergana/Özbekistan Nüshası Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İslami Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Herat Avusturya-Viyana Nüshası Tıpkıbasım)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

<http://www.eskisehir2013.org.tr/> (Erişim tarihi: 10.08.2014).